

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

توسعه سیاسی جوامع با ساز و کار آمدن معروف و نهی از منکر

تالیف:

مجتبی قنبر دوست

انتشارات گادوسان

سرشناسه	قنبردوست، مجتبی، ۱۳۶۲ -
عنوان و نام پدیدآور	توسعه سیاسی جوامع با ساز و کار امر به معروف و نهی از منکر
مشخصات نشر	رشت : کادوسان، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۱۶۵ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۶۷۷۹-۲۰-۱
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا :
یادداشت	: کتابنامه: ص، ۱۶۴.
موضوع	: امر به معروف و نهی از منکر
رده‌بندی کتبی	: ۱۳۹۲ ت۹ق/۴/۲۲۶ BP
رده‌بندی یویی	: ۲۹۷/۳۷۷۵
شمار کتابشناسی ملی	: ۳۲۷۱۷۸۹

انتشارات کادوسان

- عنوان کتاب: توسعه سیاسی جوامع با ساز و کار امر به معروف و نهی از منکر
- مولف: مجتبی قنبردوست
- ناشر: کادوسان
- طرح روی جلد: مظاهر ایزدپناه
- حروفچینی و صفحه‌آرایی: هنر و اندیشه
- چاپ: معراج
- نوبت چاپ: اول ۱۳۹۳
- شمارگان: ۵۰۰ جلد
- قیمت: ۶۵۰۰ تومان
- شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۷۷۹-۲۰-۱

نشانی فروشگاه مرکزی: گیلان- رشت- گلزار- جنب بانک مسکن- انتشارات کادوسان
تلفن: ۰۱۳۱-۷۲۲۷۱۰۳ همراه: ۰۹۱۱۱۴۸۵۴۲۶

کلیه حقوق برای مؤلف محفوظ است و هرگونه کپی‌برداری به موجب بند ۵ از ماده ۲ حمایت از مؤلفان و هنرمندان پیگرد قانونی دارد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹	پیشگفتار
۱۵	مقدمه

فصل اول: مبانی و اصول نظری

۱۹	۱-۱ مفاهیم نظری
۱۹	- معانی امر
۱۹	- واژه نهی
۲۱	- معروف در اصطلاح
۲۱	- واژه منکر
۲۲	- مفهوم امر به معروف و نهی از منکر
۲۳	- فقه سیاسی اسلام
۲۴	- مفاهیم توسعه و توسعه سیاسی
۲۶	- نوسازی
۲۷	- فرهنگ سیاسی
۲۸	- مشارکت سیاسی
۲۸	- روشنفکران
۲۹	۲-۱ مبانی نظری
۲۹	۱-۲-۱ مبانی نظری امر به معروف و نهی از منکر
۳۰	- مبانی نقلی (اعم از آیات و روایات)
۴۱	- مبانی نظری - عقلی

- ۴۱.....- بهترین راه شناخت معروف و منکر
- ۴۵.....- الگوی نظری امر به معروف و نهی از منکر
- ۵۲.....- مراتب امر به معروف و نهی از منکر
- ۵۵.....- ضوابط امر به معروف و نهی از منکر با زبان
- ۶۰.....- عوامل اجرای موفق امر به معروف و نهی از منکر
- ۶۲.....- ویژگیهای آمران به معروف و ناهیان از منکر
- ۶۳.....- پیامدهای ترک رفتار سیاسی - اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر
- ۶۸.....- روشهای اجرای امر به معروف و نهی از منکر
- ۷۰.....- ۱-۲-۳ بیات نظری توسعه سیاسی

فصل دوم «امر به معروف و نهی از منکر» زمینه ساز «توسعه سیاسی»

- ۷۷.....مقدمه
- ۷۹.....۱-۲ کارکرد امر به معروف و نهی از منکر در توسعه یافتگی سیاسی جوامع
- ۸۲.....۲-۲ بررسی تطبیقی نظریه رسیدن به
- ۸۵.....۱-۲-۲ جمعیت (مردم به مردم)
- ۸۶.....- اهمیت عنصر جمعیت در نقد فقهی امر به معروف و نهی از منکر
- ۸۸.....- تجربه تلخ اندلس
- ۹۰.....- مشارکت سیاسی و امر به معروف و نهی از منکر
- ۹۴.....- مشارکت سیاسی و جامعه شناسی سیاسی
- ۹۶.....۲-۲-۲ سازمان جامعه مدنی (مردم به حکومت)
- ۹۷.....- رویارویی با حکومت از دیدگاههای مختلف در اسلام
- ۹۹.....- نقد و نظارت بر قدرت خصیصه اساسی امر به معروف و نهی از منکر
- ۱۰۲.....- فرهنگ سیاسی و امر به معروف و نهی از منکر
- ۱۰۴.....- شکاف اجتماعی، نیروهای اجتماعی و امر به معروف و نهی از منکر
- ۱۰۷.....- آمران به معروف و ناهیان از منکر: روشنفکران جامعه اسلامی
- ۱۰۸.....- روشنفکران و نقش امر به معروف و نهی از منکر
- ۱۱۱.....- تشکیل گروههای امر به معروف و نهی از منکر
- ۱۱۳.....- احزاب سیاسی از دیدگاه اسلام
- ۱۱۶.....- احزاب سیاسی و نقش امر به معروف و نهی از منکر

۱۱۷	- ساز و کار احزاب در نظارت بر قدرت
۱۱۹	- ساز و کار مطبوعات در نظارت بر قدرت
۱۲۱	۳-۲-۲ حکومت (حکومت به مردم)
۱۲۱	- جایگاه و اهمیت نهاد حکومت
۱۲۴	- حسیه
۱۲۵	- امر به معروف و نهی از منکر کارویژه حکومت اسلامی
۱۲۸	- جامعه‌پذیری سیاسی با الگوی امر به معروف و نهی از منکر
۱۳۰	- عوامل مؤثر بر جامعه‌پذیری سیاسی
۱۳۲	- نتیجه فصل

فصل سوم - بررسی نهادینگی امر به معروف و نهی از منکر در جامعه اسلامی ایران

۱۳۷	مقدمه
۱۳۹	۱-۳ بازخوانی اندیشه بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر امر به معروف و نهی از منکر
۱۴۰	۱-۱-۳ بعد نظری
۱۴۱	- تکلیف الهی و همگانی
۱۴۲	- از مصادیق توصیه به حق
۱۴۲	۲-۱-۳ بعد راهبردی
۱۴۳	- عدم تبعیض در در نقد و نظارت بر قدرت
۱۴۵	- اصلاح جامعه
۱۴۷	- نقش بارز مرجع تقلید و ولی فقیه
۱۴۸	- آثار و برکات سیاسی
۱۵۰	۲-۳ دلایل عدم نهادینگی امر به معروف و نهی از منکر در جامعه اسلامی ایران
۱۵۱	- عوامل بی‌تفاوتی در اجرای امر به معروف و نهی از منکر
۱۵۵	- عوامل عدم نهادینگی فریضه امر به معروف و نهی از منکر در جامعه ایران
۱۵۵	الف. نقش علماء
۱۵۵	ب. عدم تشکیل نهاد امر به معروف و نهی از منکر
۱۵۶	پ. افراط و تفریط در عمل
۱۵۸	ت. هجمه و نفوذ فرهنگی

ث. حکومتی شدن فریضه همگانی امر به معروف و نهی از منکر ۱۵۹

- خلاصه فصل ۱۶۰

منابع و مأخذ ۱۶۴

نظام هستی به مثابه الگوی بی‌بدیل و نظام احسن ترسیم می‌شود و تبعیت و هماهنگی انسان، سیاست و جامعه از این الگو در جهت نیل به سعادت و رستگاری به شمار می‌آید... استفاده انسان از تمام ظرفیت‌های که در وجود وی بکار برده شده است او را در انجام رسالت خود که رسیدن به کمال، سعادت و رستگاری است کمک خواهد نمود. چنین اقصائی نظام هستی را بصورت الگویی بی‌بدیل دانسته و در حوزه سیاست و جامعه، صورت و تصویری می‌سازد که با صورت هستی هماهنگی و پیوند داشته باشد. شایان ذکر است پیوسنگی کاربرد الگو در سنوات مختلف دارای مراتب بوده و دچار قفز و پرش می‌شده است.^۱

از این رو در نظام‌های بشری، سیاست و نظامی برتر شناخته می‌شود که الگوی خود را نظام هستی یا هستی‌آغازی و ناب قرار داده باشد و همان شیوه روشن حکمرانی و فرمانروایی کند.^۲ «اگر قرار است بشر برای حکومت و سیاست الگویی داشته باشد و از آن پیروی کند، بهترین و زیباترین الگو، الگوی حکومت هستی است.»^۳

نظر به اینکه جوهر و اساس پیوند سیاست، جامعه و نظام هستی اندیشه دینی تشکیل می‌دهد و زبانی که بین آنها پیوند ارگانیک و پایدار برقرار می‌کند، زبان دینی است، این گزاره می‌رسم که نظام هستی با تمام اجزاء و لوازم آن، حاکمی توانا به نام خداوند دارد که مدیریتش، جهان پیوسته در پویش است. یکی از این خلاقیت‌های ذهن انسان در طول تاریخ، تلاشش برای

۱- دیلم صالحی، بهروز، از نظم سیاسی تا نظم کیهانی در اندیشه ایرانی، انتشارات باقر، ص ۲۰.

۲- سید یونس ادینی، مباحث در منطق حکومتی، تهران، نشر قطره، ج اول، ۱۳۸۷، ص ۴۹. (به نقل از کتاب از نظم سیاسی تا نظم کیهانی در اندیشه ایرانی، تألیف دکتر بهروز دیلم صالحی، ص ۲۱).

۳- همان، ص ۱۳. (به نقل از همان).

هماهنگی با نظام آفرینش است... انسانی که در کانون هستی جای دارد از اختیار و آزادی برخوردار است و خود باید به این درجه از شناخت و آگاهی برسد که رمز رهایی از کشمکش‌ها و ستیزها، هماهنگی با نظام هستی است و سعادت و رستگاری او در بستر این هماهنگی و همسازی معنی یافته و به دست می‌آید.

اگر بشر، خداوند را که هستی محض است نبیند یا انکار کند، آثار زیان‌بار و جبران‌ناپذیری برای سیاست و جامعه خواهد داشت. بی‌خدایی، مساوی با وانهادگی، رهایی، هوچی‌گری و هوچی‌داری است و انسان به تناسب تشخیص هستی، به سازمان حکومتی مرتبط با نظام کائنات نیاز دارد.

در میان مؤمنان دین می‌تواند کاملاً عامل همبستگی ملی باشد... یگانگی دین، عامل پیوند دهنده مهم بوده و می‌تواند باشد و در گذشته در همبستگی ملت‌ها نقش مهمی داشته است.^۱ یکی از استعدادهایی که در نظام کائنات به فعلیت می‌رسد، همین هماهنگی شدن سیاست و جامعه با الگوی نظام هستی است. در اندیشه دینی، فرض بر این است که انسان خسته و رهیده و گریزان از نظام‌های سیاسی و اجتماعی موجود، در آخر زمان رو به سوی نظام کائنات می‌آورد و سعادت و رستگاری خود را در پیروی از آخرین ذره الهی می‌بیند.^۲

وجود رهبری سیاسی، شرط لازم برای سازمان جامعه است و زمانی که جامعه سامان پیدا نکند و انسان هدایت نشود، امر هماهنگی با نظام آفرینش محقق نخواهد شد. از آنجا که خداوند با ارسال پیامبر، لطف خاص خویش را بر بشریت ارزانی داشته، با نصب امام لطف عام خود را نیز بر مردم و جامعه اعطا کرده است. به موجب همین لطف عام الهی است که امام، ستمکار را از ستم بازداشته {نهی از منکر} و داد ستم‌دیده را از ستمگر می‌گیرد و نیز امور سیاسی و اجتماعی را نظام می‌بخشد.^۳

انسان موجودی اجتماعی است و سیاست رکن اجتماعی و سیاست شاخه‌ای از علم

۱- همان، ص ۷۶. (به نقل از همان).

۲- عالم، عبدالرحمن، تهران، نشرنی، چاپ هجدهم ۱۳۸۷، ص ۱۵۵.

۳- دیلم صالحی، بهروز، همان، ص ۲۱.

۴- حمید عنایت، نهادها و اندیشه‌های سیاسی در ایران و اسلام، تهران، ۷ روزنه، ۱۳۷۷، ص ۱۳۹. (به نقل از همان).

الاجتماع می‌باشد. نفس آدمی به سبب نیروهای ادراکی و تحریکی به طور طبیعی و فطری، انسان را موجودی سیاسی بار می‌آورد. ارسطو در اولین صفحه از کتاب سیاست می‌گوید: انسان موجودی است که برای زندگی سیاسی خلق شده و آنهایی که انتخاب می‌کنند تا در خارج از چنین جامعه‌ای زندگی کنند، مافوق یا مادون آدمی‌اند.^۱

مایکل کوک اندیشمند و اسلام‌شناس غربی می‌گوید: ما احساس می‌کنیم نوعی وظیفه داریم علاوه بر آنکه خود باید به شایستگی رفتار کنیم، دیگران را نیز از ارتکاب کارهای ناشایست نسبت به هم منع کنیم. باز داریم. اما در زندگی روزمره ما نامی برای این وظیفه نداریم. هنوز به تدوین کلی باید که باید آن را بکار ببریم و شرایطی که از انجام آن معافیم نپرداخته‌ایم. حقوق‌دانان و فیلسوفان ما بحث دارند که ما در مواردی وظیفه‌ای برای امداد و نجات داریم، اما این بحث مهجورتر از آن است که به عنوان فرهنگ ما به تفصیل توصیف شود. اسلام، برعکس نام و تعالیمی ویژه برای چنین وظیفه اخلاقی استرده‌ای دارد و نام آن امر به معروف و نهی از منکر است.^۲

انسان به دلیل اجتماع شدنش از به جمعی دارد که انیس او باشند، تا از غمها و سختی‌ها رهایی یابد و استعدادهای نهفته‌اش را به فعلیت برساند، و گرنه انسانیت انسان، بی معنا خواهد بود. به همین دلیل زندگی انسان، شکل گرفته به خود گرفته و اجتماعات متفاوت در عین حال، شبیه به هم را به وجود آورده است و رشد و تعالی انسان تنها در محیط و اجتماع سالم و پاک، امکان پذیر است. چون افراد یک اجتماع سالم، همانند اعضای یک بدن، در طریق حیات اجتماعی و سازمان دادن به زندگی صحیح انسانی سهیم و شریکند. هیچ‌یک از آنان نمی‌تواند خود را در قبال سودها و زیان‌های اجتماعی بی تفاوت دانسته و عکس آن را خود نشان ندهد، اینجاست که مسئله امر به معروف و نهی،^۳ از منکر (نظارت همگانی) ضرورت پیدا می‌کند و موقعیت اساسی و بنیادی آن چون خون در تمام اعضاء و جوارح انسان جریان دارد، در محله حیاتی انسانی جلوه می‌کند.

۱- فروغی، محمد علی، سیر حکمت در اروپا (به نقل از کتاب مجموعه مقالات جمهوریت و انقلاب اسلامی به تالیف عبدالرضا فاضلی)

۲- کوک، مایکل، امر به معروف و نهی از منکر در اندیشه اسلامی، جلد اول، چاپ دوم ۱۳۸۵.

۳- مبانی و تعاریف مربوط به امر به معروف و نهی از منکر به صورت مفصل در فصل اول این کتاب آورده شده است.

مسلمانان و علمای بلاد اسلامی به استناد مبادی و منابع دین اسلام مانند قرآن و سنت و...، با ابزار مبتکرانه خود یعنی فقه و اجتهاد، معتقدند که احکام و کلیه آموزه‌های اسلام، نقشه راه برای نیل به سعادت و کمال بشری بوده و راهنمایی برای عقل و تجارب بشری برای طی مسیر در جهان هستی می‌باشد. اداره جامعه در کمال امنیت و زندگی مسالمت‌آمیز انسان‌ها از ابتدای تاریخ بشر تا کنون به صورت مسئله‌ای دست نیافتنی و آرمانی بوده و همواره بشر به دنبال تحقق آرامش و امنیت در جوامع با سازوکارهای مختلف بوده است. ادیان الهی حامل قوانین و سازوکارهای مختلفی برای گونه زیستن در اجتماع و اداره جامعه بوده‌اند که منجر به کسب تجربه و آموختن تعالیم زیادی از جانب انسانها شده‌اند. اما به علت اینکه کمتر فرصت تشکیل حکومت توسط پیامبران الهی مهیا شده است لذا کماکان بشر به اهداف عالی و رسالت عظیم و ارزشهای ناب انسانی خود در زمین تحت تسلط استبداد و همواره ظلم و عصیان غالب بر نظامات انسانها و جوامع برخاسته از آنان بوده است.

بایدها و نبایدها در رنگ اسلامی در چارچوب دو مفهوم پر محتوای امر به معروف و نهی از منکر طرح شده است. اصلین این مباح مربوط به فرهنگ قبیله‌ای است و قرآن مفهوم آنرا متحول کرده است. معروف معنی دانسته شده است چیزی است که از نظر اجتماعی پذیرفته و تایید شده است و منکر آن چیزی است که ناپسندیده است و باید نپذیرفته شود. آنکه مجهول و بیگانه.^۱ پیش از اسلام خوبی و بدی تابعی از سادات قبیله‌ای بود. درون قبیله معروف و بیرون قبیله منکر بود. اسلام با حفظ واژه‌ها به توسعه مفهوم پرداخت و حدود مفهوم را علاوه بر عرف اجتماعی به (حدود الهی) کشاند. بنابراین در معناشناسی قرآنی عرف به عرف مطابق شرع و منکر به آنچه خلاف شرع است نیز اطلاق می‌شود.^۲

اشاعه معروف و طرد منکر نیز امری مطلوب و بلکه هدف اصلی پیامبران و اوصیای ایشان بوده است. از این حیث شناخت صحیح معروف و منکر در قرآن و سنت، جایگاه ویژه‌ای دارد مضاف بر این که علم و آگاهی به مفاهیم و مصداق‌های معروف و منکر اولین شرط از شرایط

۱- ایزوتسو، توشیهیکو، مفاهیم اخلاقی - دینی در قرآن مجید، ترجمه فریدریت بدره‌ای، تهران: فرزانه، ۱۳۷۸.

۲- آشنا، حسام الدین، الگوی هنجاری مطلوب برای رسانه‌های جدید اسلامی، تهران: مجمع تقریب مذاهب اسلامی، ۱۳۸۲.

امر به معروف و نهی از منکر است. پس علم به معروف و منکر دو زمینه را فراهم می‌سازد یکی عمل به آن توسط عالم به معروف و منکر و دیگری امر به معروف و نهی از منکر، که می‌توان به جرأت گفت یکی از نقاط تمایز برجسته دین مبین اسلام و دیگر مکاتب است.

فریضه امر به معروف و نهی از منکر یکی از ساز و کارها و راهکارهای دین اسلام برای زندگی اجتماعی بشر و تشکیل جامعه‌ای سرشار از امنیت و آرامش و تسهیل در زندگی مسالمت‌آمیز می‌باشد که به صورت تکلیف همگانی، آن را بر تمام انسان‌ها فرض دانسته است. امر به معروف و نهی از منکر ماهیه به مثابه یک رفتار سیاسی و اجتماعی بوده که بایستی توسط فرد فرد شهروندان و افراد حاضر در جامعه به منصفه ظهور برسد. به زبان عام، امر به معروف و نهی از منکر عبارتند از: کلیه افراد در جامعه مکلفند توصیه و ترغیب سایرین به هر آنچه از لحاظ عقل و شرع (که آن هم مؤید عقل است) وارد می‌باشد، هستند و از طرفی نیز مکلف به نهی و توصیه به سایر افراد جامعه در عدم انجام هر گونه عملی که از نظر عقل و شرع منع شده است، می‌باشند.

نقطه قوت این راهکار اصلی - اجتماعی برآمده از آموزه‌های اسلامی، همگانی بودن آن است، به معنای آنکه بر تمامی افراد جامعه فرض و واجب می‌شود تا نسبت به اجرای آن در تمام سطوح جامعه، اهتمام ورزند. در اثر اجرای این اصل بین فریضه هیچ طبقه یا گروهی در جامعه از دیدگان و چشمان مردم مصون نیستند و همگانی در همه رصه اجتماعی می‌بایست پاسخگوی اعمال و کردار خود باشند. رمز موفقیت این راهکار اسلامی در حل مضامین جامعه بشری، رعایت اصل همگانی شدن آن است، لذا در صورت فراگیر شدن کار در سطح در اتحاد جامعه، موفقیت لازم را در رسیدن به اهداف خود که همان جامعه متعالی و مطلوب بشر است، ثمر خواهد داد.

یکی از نظام‌های مهم که در طراحی هر نظام و هر سیستم مدنظر قرار می‌گیرد، نظام کنترل و نظارت است. شکل‌گیری و تداوم حرکت و بقای سایر نظام‌ها و نظام که وابسته به آن است، که در این ارتباط، اسلام یکی از کامل‌ترین مدل‌ها و الگوهای هدایت و نظام‌های راهکارها، کردهای اجتماعی و فردی معرفی نموده که همان نظام امر به معروف و نهی از منکر است که در واقع تضمینی جدی برای پاگیری و قوام سایر نظام‌ها و نهایتاً ایجاد و برقراری نظام اسلامی است که در این زمینه کلام مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولین و کارگزاران نظام در تاریخ ۷۹/۴/۱۹ اشاره به همین ویژگی دارد که می‌فرمایند:

«... قوام، رشد، کمال و صلاح وابسته به امر به معروف و نهی از منکر است و اینهاست که نظام

را جوان نگه می‌دارد ...»

امر به معروف و نهی از منکر هر چند از یک منظر خود هدف است و جامعه کامل اسلامی جامعه‌ای است که اتحاد آن با انگیزه و حساسیت به این فریضه عمل می‌نمایند، اما از منظری دیگر ابزاری همه جانبه و قوی است برای اصلاح گری فرد و جامعه تا جایی که نماز که عمود و محور اصلی دین است، خود به نهی از فحشا و منکر شناخته و معرفی می‌شود. نظام مجموعه‌ای است متشکل از اجزاء مرتبط با یکدیگر در راستای نیل به اهداف (هدف) تعیین شده و شامل درون دادها و آینده‌ها، برون دادها و بازخورد است. حال اگر امر به معروف و نهی از منکر مجموعه‌ای از فعالیت باشد که ورودی را به خروجی تبدیل می‌کند و فعالیت‌ها مرتبط با هم بوده و بر یکدیگر اثر گذارند به طور عقلانی به این نتیجه خواهیم رسید که امر به معروف و نهی از منکر یک فرآیند است و باید در مراحل مختلف هر تحقیقی به ویژه در پژوهش‌های آسیب‌شناسی به این خصوصیات فرآیندی توجه نمود.

فرمان دادن دیدگاه اخلاقی و خبری‌ها اعلام حمایت از نیکوکاران و تقویت جبهه (خودی) مؤمنان است و بازداشتن از بدیهه‌ها و ریزه در جهت تضعیف جبهه دشمنان و گمراهان می‌باشد. اینک مباحث خود را با کلام امام محمدباقر (ع) ناتمه می‌دهیم:

«ان الامر بالمعروف والنهی عن المنکر فیض عظیمه بها تقام الفرائض و تأمن المذاهب و تحل المكاسب و تُردّ الحظالم و تعمر الارض و تصف من الاعداء و یستقیم الامر» ... «حقا که امر به معروف و نهی از منکر روش پیامبران، شیوه صالحان و فریضه سترگی است که با آن دیگر فرائض برپا می‌شود. راه‌ها ایمن (امنیت اجتماعی)، کسب‌ها حلال (امنیت اقتصادی)، مظالم به صاحبان آن‌ها باز گردانده (سلامت اقتصادی و روانی و برقراری عدالت)، زمین‌ها آباد و از دشمنان انتقام گرفته می‌شود و کارها استوار می‌گردد (استقرار نظام الهی) ...»^۱

موسسه تحقیقاتی قنبر دوست

فروردین ۱۳۹۰

مقدمه

امیر معروف و نهی از منکر نقش ارزنده‌ای در اجرای احکام و حدود الهی دارد و پشتمانه محکم برای تثبیت ارزش‌ها و ریشه‌کنی مفاسد اجتماعی محسوب می‌شود؛ تجربه نشان می‌دهد که در طول تاریخ، منصب فراز اسلام، هر گاه مسلمانان نسبت به هم احساس مسئولیت می‌کردند و یکدیگر را به اعمال شایسته دعوت نموده، از بدی‌ها باز می‌داشتند، دیگر دستورات الهی نیز ارزش واقعی خود را از دست نمی‌دادند و گناه (انحراف) در جامعه کمتر رخ می‌نمود. در غیراینصورت دیگر احکام امر و نهی از منکر، هر روز کم‌رنگ‌تر و بی‌فروغ‌تر می‌گشت.^۱ بنابراین قوام و جوهره وجودی شریعت، امر معروف و نهی از منکر دانسته می‌شود.

امربه معروف و نهی از منکر اصل است که تمام پیامبران یادآور آن شده‌اند. دعوت به نیکی و بازداشتن از زشتی، محور دعوت تمام انبیاء است و آنان سراسر دوران نبوت را در این جهت سپری کرده‌اند. بفرموده امام باقر (ع): «ما بنا امر به معروف و نهی از منکر راه انبیاء و شیوه صالحان است.» برخلاف پندار بسیاری که امربه معروف و نهی از منکر را محدود به یک سلسله مسائل عبادی می‌دانند، دایره این دو فریضه بزرگ اسلامی، همه مباحث اعتقادی، اخلاقی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی را در برمی‌گیرد.

با این وجود، بر حسب ضرورت طرح مباحث مربوط به بومی نمودن علوم انسانی در ایران، این کتاب به پژوهش در دو عرصه فقه سیاسی و نظریه پردازی سیاسی در خصوص توسعه سیاسی می‌پردازد. با توجه به مذاقه در موضوعات فقهی و ارتباط موضوع با «فقه سیاسی» مفهوم «توسعه

۱- حضرت امیر (ع) شرح غرر الحکم و درر الکلم، جمال الدین خوانساری، ج ۴، ص ۱۵۸. (به نقل از کتاب امربه معروف و نهی از منکر به تألیف محمد سروس و سید محمد مقدس نیان)

۲- رسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۹۵.

سیاسی»، می‌تواند مورد استفاده مؤسسات آموزشی (اعم از حوزه و دانشگاه) قرار گیرد. از این رو، در صورت تبیین و بسط مفهومی امر به معروف و نهی از منکر در تمام ابعاد و کارکردهای آن، در دین و فرهنگ سیاسی جامعه و تاثیر آن بعنوان عنصر انتقادی بر روند توسعه سیاسی جوامع، می‌توان با عنایت به ارزش آکادمیک آن در حوزه و دانشگاه، بر مبنای اندیشه سیاسی اسلامی، نظریه‌سازی نموده و با اثبات فرضیه جاری و امکان کاربردی شدن آن در جامعه، به اهداف تحقیق نیل کرده و زمینه‌ساز توسعه سیاسی در جامعه بود.

در راستای ارائه قابلیت‌ها و ساز و کارهای مختلف دین اسلام در ابعاد سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و به جامعه بشری، امر به معروف و نهی از منکر به عنوان یک الگوی رفتاری و یک راه‌نارسی - اجتماعی مطرح در اندیشه سیاسی اسلام، داعیه تاثیر مستقیم بر مناسبات و روابط بشری و سیاسی در جوامع مختلف را دارد. این پژوهش در نظر دارد تا پاسخی بیابند برای سؤال اصلی: «مبنی بر: «امر به معروف و نهی از منکر چگونه می‌تواند در توسعه سیاسی جوامع اسلامی نقش آفریند؟» لذا در جهت اثبات فرضیه مطروحه، الگوی «امر به معروف و نهی از منکر» را از منظر سیع نقد و نظارت بر قدرت بررسی نموده و میزان همپوشانی و انطباق کارکردی آن، در چگونگی «تیرگاری» بر مقوله «توسعه سیاسی» جوامع اسلامی، با روش بررسی گفتمانی تحلیل شده است.

در این پژوهش، ارتباط کاربردی «امر به معروف و نهی از منکر» با مؤلفه‌های مهم و مؤثر توسعه سیاسی از قبیل فرهنگ سیاسی، مشارکت سیاسی توده‌ای و مدنی، جامعه‌پذیری سیاسی و نقد و نظارت بر قدرت و...، مورد بررسی شد. به طوری که با عنایت به ارتباط مستقیم و تاثیرگذار مفاهیم فوق با مبحث «توسعه سیاسی» در جوامع، مشخص می‌گردد که مفاهیم مزبور می‌توانند از مصادیق بارز امر به معروف و نهی از منکر در اندیشه سیاسی اسلام محسوب شوند. لذا امر به معروف و نهی از منکر به لحاظ خصیصه نقد و نظارت بر قدرت که منطبق بر مفاهیم اساسی توسعه سیاسی در جوامع مختلف می‌باشد، زمینه‌ساز توسعه سیاسی در جوامع اسلامی خواهد شد.

در ادامه، در پاسخ به سؤال فرعی این پژوهش، که به صورت مشخص جامعه اسلامی ایران مد نظر قرار گرفته، به طور مبسوط به عوامل عمده عدم نهادینگی امر به معروف و نهی از منکر در جامعه ایران پرداخته شده است. مهمترین عوامل اشاره شده در عدم نهادینگی این فریضه، حکومتی

شدن آن و نفوذ فرهنگ مادی گرایانه و اومانیستی غرب به عنوان مانع و تهدیدی بزرگ در نهادینه شدن آموزه‌های دینی و ارزشی به صورت فرهنگ در جامعه اسلامی، عنوان شده است.

در پایان، در راستای اثبات فرضیه جاری، فرضیه «امر به معروف و نهی از منکر» را به لحاظ تاثیرگذاری بر جامعه و دارا بودن الگوی راهبردی - رفتاری مشخص برای اصلاح جوامع و روابط اجتماعی حاکم بر آن و همچنین نقد و نظارت بر قدرت، می‌توان به عنوان یک پارادایم در تاثیر و تحول بر روند توسعه سیاسی جوامع اسلامی معرفی نمود. تاکید و توجه بیشینه بر اصل تکلیف همگانی و در فرضیه امر به معروف و نهی از منکر و تشکیل نهادهای مردمی بمنظور نقد و نظارت بر قدرت، به عنوان رهیافت و شاه کلید اصلی، برای استفاده بهینه و مطلوب از این ساز و کار مهم در جوامع اسلامی، بمنظور نیل به غایت مقصود و اهداف کاربردی آن، پیشنهاد می‌شود.

شایان ذکر است، نوع روش تحقیق جاری، «توصیفی و نظری» بوده و با استفاده از «روش گردآوری اسنادی» از منابع ثانویه، در صدد تجزیه و «تحلیل محتوی» با «بررسی گفتگمانی» برآمده ایم.